

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Орган Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Уређује
КЊИЖЕВНИ ОДБОР

Главни уредник
Катарина Богдановић

Уредништво
у Краљице Наталије улица, 31

САДРЖАЈ:

Белешке и новости.

Наше право гласа пред Народним Представништвом

Извештај са Скупштине југосло-
венских жена З. К.

О Црногоркама Хрис. Ђуковић

Наше жене у својој друшт. улози Д. Ив. Иванића

Лекари и просвећивање жене . Милева Петровић

Појава Муслиманке међу сестрама
Југословенкама Хасан Ребац

Хероји у рату и Хероји у миру . Милева Петровић

Извештај Друштва за Просвећи-
вање Жене и Заштиту њених
Права-Сарајево Јов. Чубриловић

КЊИЖЕВНИ ОДБОР:

Делфа Иванић, Зорка Каснар, Милева Петровић, Паулина Лебл-Албала,
Ружа Винтерштајн-Јовановић.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА САВИЋА и КОМП., КОСМАЈСКА УЛИЦА, БРОЈ 16

1920

ЦЕНА 4 ДИНАРА

Нашим читаоцима.

Пошто смо с једне стране желели да прикупимо сав материјал са скупштине у Загребу, а с друге стране је јули месец најнепогодније време за издавање часописа, то смо били принуђени да као и остале београдске редакције часописа спојимо по два летња месеца уједно, те тако пружамо нашим читаоцима овим двоструким бројем 4 и 5 свеску за јули и август.

Молимо све наше претплатнике и поверенике да нам у најкраћем времену пошаљу обрачун на адресу администрације, јер ћемо иначе бити принуђени да обуставимо лист свима онима који то у току овог месеца не учине.

Истовремено молимо све претплатнике који лист неуредно примају да своје *тачне адресе* упуте што пре на администрацију листа, јер због промене стана и личности која лист администрира може се десити да нам понеке рекламације нису стигле.

Стављамо на знање нашим читаоцима да им можемо отворити у листу и рубрику за преписку, јер је од стварања савеза веза између друштава све тешња, а наш лист прима

на себе дужност да обавештава једне о другима.

Не смемо пропустити ни овом приликом да истакнемо како је дужност свих свесних, просвећених жена, а нарочито оних које своје драгоцене време већ посвећују друштвеним пословима, да наш, управо, њихов лист, препоручују и растурају. у што већој мери, сем тога да нас помажу и својом сарадњом. Сваки добар прилог биће са захвалношћу примљен, — ма то била и кратка белешка — а доцније када се лист буде растурао у више хиљада примерака, уде сиће се да сваки дужи чланак буде хонорисан.

Песме и приповетке не примамо, али ћемо увек радо штампати сваки добар приказ каквога важнијег дела из лепе књижевности, као и белешке или оцене о књигама које нам се пошаљу на приказ.

Лист стаје годишње 24.— дин.

полугодишње 12.— „

месечно 2.— „

За све што се тиче уредништва обратити се на адресу **Женски Покрет**, Краљице Наталије ул. 31.

Претплату и рекламације упућивати благајнику и администратору листа г-ђи Анђелији Дг. Сл. Шећерова, Бирчанинова 19 а.

БЕЛЕШКЕ И НОВОСТИ

Југословенске Жене на погребу Принципа и другова му.

У недељу 4-тог јула пренета су кроз Загреб шела младих јунака наше Босне: Гаврила Принципа, и другова му.

Пренели су их соколи босански из Ческе, где су привремено били сахрањени и однели их родној грудни њиховој, коју су они волели изнад свега и све јој дали, а која није могла ништа за њих живе да учини. Лежаће мирно и почиваће у заједничкој гробници, у слободном Сарајеву, јер их је иста мисао одвела у смрт, као што им је за живота исти идеал светлео.

Рано изјутра, у 6 сах. стигао је вагон с телима њиховим у загребачку станицу, а публика је пуштена тек у 10. часова. Сазнавши дан пре за њихов долазак, конгрес југословенских жена, који се тих дана држао у Загребу, решио је био да корпоративно изађе на станицу, ода пошту овим великим народним мученицима и положи венац на њихов одар.

Ова тужна светковина била је веома проста и једноставна, а дирљива због своје простоте и искрености. Пломбирани вагон, у коме су почивала њихова тела, био је сав окићен венцима, зеленилом и цвећем, које су благодарна ческа браћа, широм њихове отаџбине, на свакој станици доносили и китили њихов одар. И они сматрају ову младу и изнурену децу, симболом своје слободе јер је она везана с њиховим делом, а земља ческа примила је прва њихова тела и конзумирала још оно мало крви њихове, што је иза живота остало.

Прво православно опело одржано им је на загребачкој станици. Соколици и соколи, у своје лепом руву, формирали су око вагона шпалир почасне страже, с издигнутим мачевима окићеним цвећем. Света није било много. Сем изасланица

разних женских друштава која су учествовала на конгресу, нешто мало омладине и готово нико више.

Венац Савеза Жена Српкиња, Хрватица и Словенкиња, чије су многобројне траке носиле преставнице свих наших племена, у свечаној процесији, пренет је до вагона и предат старости „Сокола“, који га је окачио о вагон.

Свештеник је затим отпочео опело, тихо и кратко. Од Сокола, другова покојника који су заједно са њима били у тамници и изасланица женских друштава импровизовао се хор, који је отпевао погребне песме тако лепо и дирљиво, како присутни не чуше никад раније. По опелу, г-ђа Јованка Шиљак, кћи поносне Босне, која свакад кад узме реч, чини утисак да кроз њена уста говори њена цела снажна и измучена Отаџбина и да из душе њене излази бол чежње и жеље милијона њених земљакиња и земљака, опростила се дирљиво с младим покојницама. Ниједног ока није било, које није засузило. Плакале су над праведницима све покрајине наше слободне Отаџбине. Замолила је сен великог дечака за опроштај, што смо га сви скупа данима остављали гладна, жељна залогаја хлеба и једне једине пријатељске речи, коју му ни у најтежим часовима страдања, нико од нас није могао да пружи.

После овога воз је кренуо, односећи тела младих јунака, у тишини, не испраћен ни једним плотуном.

*

Гаврило Принцип, велики народни јунак и његово честито друштво, леже мирно у своје последњем одморишту. Његова Отаџбина, за коју је он једино живео и за живота и по смрти одрекла га је се. Живоме ни једне једине речи хвале или признања, не за његово учињено дело, већ за светлу замисао, велику љубав и највећу жртву коју човек може приложити, није му дала.

Мртвоме, његова званична Отаџбина,

такође не одаје признање и ничим му не показује да је он њено дете и њен јунак. Не добива ни онолико почести, колико најобичнији војник, који је случајно умро у рату. Такав је ваљада морал у свету, да мајка *мора* свога најбољег детета да се одриче.

Али ту смо ми други, народ, цела не званична Отаџбина. Нама не вежу руке никакве конвенције и ми нећемо допустити да љага падне на наше поколење. Сиротица мати Гаврила Принципа и његова хумка морају бити светиње, наша брига и старање. Њима морамо сви ми, незванични, делом показати да их волимо, да смо свесни величине њихове жртве и да и ако су нам путеви и судбина били различити, исти идеал је загревао и наше груди.

И ако мртви не осећају, ради онога великог и светлог што је с њима сахрањено, а у нама живи, ми, српске жене, морамо узети на себе иницијативу, да гроб Гаврила Принципа и његових другова, учинимо онако лепим, као што је била велика и лепа њихова душа.

Делфа Ив. Иванића.

Један предлог Клуба Академичарки у Загребу.

На скупштини свих женских друштава у Југославији чуло се доста лепих говора и пало је више корисних предлога о нашем будућем раду. Међу осталима јавила се и медицинарка Нада Мицић, да у име својих другарица студенткиња загребачких предложи Женском Савезу ово: *нека се распише награда — једна или две — за најбоље дело о васпитању девојака према потребама и духу данашњег времена.*

Свој предлог образложила је г-ђица Мицић овако:

„Данашња девојка мора се озбиљно спремати за неко звање, које треба да одабере према својим способностима а не из моде, и без обзира на то да ли ће касније морати и практично да врши.

Она треба да се за то звање најозбиљније и најсавесније спрема. Једино систематским и озбиљним радом уздигнуће се до оне зрелости која је њој потребна и у породичном и у јавном животу. Интелигентна жена, образована стручно и знанствено, више ће вредети као васпитач своје деце, савесније и дубље ће да схвати своје јавне дужности, него она која ступа у брак само да се уда, и не мислећи да тиме прима велике и свете обавезе.

Али на жалост, питање о васпитању и наобразби девојака не схваћа се код нас овако озбиљно. Саме жене су у првом реду криве, јер не уме свака да се уживи у нове прилике. На самосталне жене гледа се с неповерењем, презирно или самилосно. Још би се некако и прешло преко тога кад би то била само старија женска генерација која тако мисли; но и мдаћи женски свет не прати женски покрет са разумевањем и симпатијом, већ пре обратно.

За мушкарце вреди ово још у већој мери. Они не гледају озбиљно на девојке које уче, већ увек траже томе неки други разлог. Ми академичарке у таквом смо положају да често морамо осетити и чути како се рђава искуства наше мушке околине примењују на нас без икаквога дубљег премишљања и оправдања.

Међутим већ је крајње време да се и код нас жена сматра пре свега човеком и да јој се призна право на потпун душевни развитак. То ће се најпре постићи навикавањем на рад и добрим васпитањем, а не овако поврцим и лакоумним какво је већином било до данас. За то су позване у првом реду наше мајке које узгајају своје кћери врло несавремено. Морамо стога настојати да се васпитању женске младежи посвети много више пажње, да се озбиљним радом развију као потпуни људи и хармоничне личности.

Први корак на томе путу нека буде популарна књига, која ће сва та питања расветлити и показати сав њихов замашај и важност. Та књига могла би да буде почетак наше феминистичке библиотеке, или прво дело у низу периодичних издања у којима би се решавала важна питања социјалног, а нарочито женског живота.

Надамо се да ће ова скупштина усвојити наш предлог и утицати на то да се распише награда за дело о васпитању девојака према духу и потребама данашњег времена. У том смислу могао би се изабрати један потпуно аутономан одбор, који би прописао детаљније услове за награду једне такве књиге, а могла би да прими то и културна секција Савеза као једну своју веома важну дужност.

Овај рад замишљен је првобитно на ужој основи, у покрајинском опсегу, а доцније, кад и остале наше покрајине предузму то исто, и када буде већ позитивних резултата свуда, ставићемо се у директну везу да радимо договорно.

Таквим радом ће да се подигне жена и код нас, и ми ћемо доживети да видимо нову Југословенку, која ће васпитати новог мушкарца, — онаквога какав данас влада Америком, Енглеском, Данском, Скандинавијом и братском нам Чешком“.

*Нада Мицић
студентки медицине.*

Конгрес интернационалног женског савеза у Женеви

Првог јуна у општинској сали пленпалеа, окићеној за ту прилику заставама свију држава, уз огромно учешће делегата разних нација, од којих су неке биле у народном костиму, отворила је седнице конгреса г-ђа Champan Catt, председница интернационалног савеза.

Последњи конгрес жена за право гласа одржан је 1913. год. у Пешти. На томе конгресу изнети су велики успеси

савеза, читани сјајни реферати, говорили одлични адвокати женског питања, поборници светскога мира, предлагани корисни предлози, даване најлепше наде. Идући састанци заказани су: 1915. год. у Берлину, 1917. у Паризу.

Али, на жалост 1914. год. Берлин је отворио врата својим касарнама, а затворио границе за цео свет. 1915. и 1917. год. и Берлин и Париз нису примали делегате конгреса, већ први рањенике из целе Немачке и заробљенике антанте, а други избеглице пострадале Француске и свију својих савезника. Г-ђа Champan Catt у своме, колико по форми лепом, толико по документацији јаком, говору скренула је пажњу конгресу на ту несрећну ситуацију: „Растали смо се 1913. год. заказале састанке за 1915. и 1917. год. а налазимо се тек 1920. у Женеви ојађена срца због беде и туге целог света потресаног ратом и револуцијом. Ни у једној држави ничега сталног још нема; државе се љуљају, владе падају, проблеми тешки и огромни иставаљају се сами на решавање, а деца умиру од глади.

Сифражетски прогрес сјајно се одржава, али на жалост он има за извор рат, највећег непријатеља жена.

Свака држава мора имати за циљ да створи могућност целом народу, како би он сам контролисао све државне послове. А како ће народ вршити ту контролу кад половина његова — жена — не учествује у државним радовима?! Само ће онда жене почети сарађивати на тим пословима, кад добију право гласа; тада ће оне учинити да земља постане место где ће борављење бити пријатно.

Ми верујемо у правичност своје ствари сад више него икад, у ту моћ жена да свет учине бољим. Само демократизација свију држава даје перспективу среће, напретка и трајнога мира. Праве демократије нема тамо где је жена искључена. Мира неће бити док постоји тајна дипломација и милитаризам. Да је женама дато право гласа пре двадесет

година, ко зна да ли би уопште дошло до рата, јер би њихов утицај био тако силан.

Толико сам убеђена у наше оправдане захтеве, да верујем да ће од решења која будемо ми овде дале на постављена питања, зависити срећа или несрећа целога света.

За сада треба подржавати покрет свуда, просвећивати, васпитавати народ, учити и људе и жене да мисле, потпомагати сваки напор да се добију часни гласови, да изборна борба буде поштена, да се у сваку странку унесе један идеал, јер демократија може напредовати само тамо где у исто време владају интелигенција и поштење, а поштује се независност лична.“

У току седница изнете су интересантне констатације о великом напретку савеза за последњих неколико година. Одато је признање свима женама високе интелигенције, преданости, моралне јачине, истинским борцима на феминистичком пољу.

Делегаткиње из држава, где већ жене имају право гласа са задовољством су реферисале да су тиме код њих сви задовољни, а породица не трпи никакве штете, јер је право гласа тражено и добијено као једно средство да се женама помогне, да се сузбију опасности које убијају расу, да се донесу нови бољи и правичније примењују стари закони, да се заштити породица и деца, напослетку да се поведе борба противу рата.

Од 1913. год. добиле су жене право гласа:

У Аустрији жене гласају као и људи кад напуне двадесет и једну годину. 2,000000 жена гласа. Од 1919. год. има осам жена у парламенту, сто двадесет и шест општинских одборника, од којих су двадесет и две у Бечу — једна кмет.

У колонијама енглеским у Америци жене и људи добили су у исто време право гласа. 9. априла 1919. год.

У Канади право гласа биће дато најдаље за два месеца. Интересантно је да

су жене које су служиле као војници за време рата гласале са фронта.

Госпођа председника татарске владе на Криму реферише да је последњег гласања узело учешћа 83% жена. Има пет жена у парламенту.

У Чехословачкој у општинској управи има 12% жена. При последњем гласању било је више жена него људи.

У Данској за општинске изборе жене гласају од 1908, опште право гласа од 1915. год. Има сто жена у општинама и осам у парламенту. Принцип једнака награда за исти рад у свима гранама стриктно је спроведен.

У Естонији има у парламенту пет жена.

На два месеца од задобијања права гласа жене су у Немачкој учествовале са 80%. Нико тамо сада не говори противу тога. Има тридесет и девет жена у парламенту и четири хиљаде у општинама.

У Енглеској жене гласају кад напуне тридесет а људи двадесет и једну годину.

У Летонији — независна од 1918. год. — жене имају иста права као и људи. У парламенту пет жена у општинама 6%.

У Румунији женски покрет јако напредује. У Маџарској и Исланду женско право гласа је свршен чин.

Најзад много делегата реферише о великом феминистичком напретку у Турској, Палестини, Грчкој и осталим државама оријента. Југославија долази у те „срећне“ земље оријента.

Српкиње још немају право гласа на велико чуђење свију делегаткиња на конгресу и потпуно задовољство г. Веснића.

Одјеци Загребачке Скупштине.

Ако има још кога који сумња у пробуђену свест наше жене, у велики утицај топле, искрене, пророчанске речи књижевника, у остварење Југославије, нека оде у Лазаревац. До душе ствар ће мало потеже ићи, јер да се дође до тога лепог местанца, које у ствари јесте једна

непозната ваздушна бања, треба да се употребе сва саобраћајна средства: лађа, жељезница, кола и море; да се прескаче један недокончани мост, да се прегазу два пута колима Колубара, да се прелети преко покварене ћуприје и неколико јендека. Ко то све преплови, онда се из Лазаревца враћа срцем пуним топлине и главом препуном утисака.

Најсимпатичније код жена у Лазаревцу јесте што све оне без разлике: у фесу, повезане марамама, обучене у елегантне тоалете, као у престоници, младе девојке у белим хаљинама, ученице бледе, протегљасте, хоће да раде, да уче народ, да просвећују сељанке, да негују децу.

А најлепше је уз то што људи њихови уживају у томе покрету, дају му тон, идеје, савете, њиме се сви поносе председник општине, срески начелник, апотекар, лекар, судија, матуранти, трговци, кафеџије, занатлије!

Са коликим је поносом само на забаву, приређену у корист отварања школе за ратничку децу, коју отвара коло сестара, председница њихова увела г-ђу Христић, председницу женског народног савеза!

Човек мора, збиља, да се диви: одкуда нашим нешколованим женама, домаћицама, слобода, смелост да говоре отворено, без пометње, пред масом света?!

И те њихове слободне, наивне речи изговорене од другог, можда би биле критиковане, али казане од њих задивљавају, освајају, уливају нам једно дубоко убеђење да је то све резултат васпитања у широкој слободи.

„Представљам вам председницу целе наше Југославије“, вели председница Кола Сестара! Са каквим пијететом и одушевљењем само изговорено је то „целе наше Југославије“! Браћа Хрвати, који макар и мало сумњају у наше искрено зближење, требало би да зађу по народу да виде како жене наше прихватају ту идеју Југославије, са оним бескрајним поверењем које је одлика српске расе.

„То је лепо, то је дивно што је председница целе Југославије дошла међ нас“. На лицу свију видите радост што је она ту, те и нехотице помислите да је то збиља лепо.

„Ми хоћемо да отворимо једну школу за ратну сирочад, девојчице од 10—14 год., школу, где би оне научиле кувати, ред кућевни а у исто време и шити“. Чини вам се као да публика мало сумња, али председница Кола Сестара као да осећа па наставља: „немојте мислити да се ми шалимо, што смо научиле то ћемо извести, то мора бити, јер смо ми неморне раднице!“ Све ово изговорено са таквим убеђењем, тако категорички, улива вам највеће поверење, чији вам се да ту износи свој политички програм неки народни посланик и побеђени признајете: овде нема шале, што су научиле и оствариће.

То се исто видело из речи г. Манојловића, апотекара, да и он ту целу ствар озбиљно схвата и пружа јој интелегентну и разбориту помоћ.

А колико су сви ови људи, жене, деца жељни предавања, жудни новина, осетили смо кад је г-ђа Христић устала да им каже неколико речи. И г-ђа Христић оном својом познатом памећу умела је да нађе шта им треба рећи, а урођеном озбиљношћу да им стави на срце питање дече, наше једине стварне наде за будућност. Они су је одмах сви разумели и то у широко отвореним, светлим, њиховим очима могло се назрети шта им се у души збива, и оно просто срдачно једногласно „хоћемо да радимо за децу“ изгледало је као нека врста заклетве.

Одкуда код ових људи и жена то јединство мисли, дисциплина рада, поуздања у се?

Тек дубоко у ноћ кад су сви драгани испраћали „председницу Југославије“, кад смо на јасној месечини угледали висове код Лазаревца са којих је војвода Мишић отпочео нашу контраофанзиву и ону равницу која је била по-

четак Поћорекове срамоте и пропасти Аустрије, разумели смо шта то значи бити сведоком најлепше исписаних страна своје историје.

И као што је неизмерна срећа имати такве људе, који као војвода Мишић, стварају велика дела, исто је тако ретка драгоценост имати жене кроз чија се уста и перо манифестује лепота тих дела. Војвода Мишић учинио је великим мали Лазаревац и поноситим грађане њихове, а г-ђа Исидора Секулић, која је нашла музику речи за дела свију наших великих људи и жена, дала је у Загребу на скупштини импулс за рад свима делегаткињама, и ево резултата тога у Лазаревцу одмах после повратка трију госпођа из Загреба!

М. Петровић.

УПРАВА САВЕЗА

Овогодишња савезна скупштина у Загребу имала је да доврши прошло годишње започето дело. Тако јој је у део пало да тајним гласањем изабере прву управу Народног Женског Савеза државе СХС. Ова Управа ће руководити пословима Савеза три године и у њу су ушле:

Г-ђе: Даница Христић, председница, Злата Ковачевић и Фрања Тавлар потпредседнице, г-ђе Исидора: Секулић, Милева Петровић, Бедековић и М. Говекар секретари, г-ђе: Олга Крниц Пелеш, Холец и Бај-това благајнице, г-ђе: Соларовић, Вуловић. Влајић, Николајевић, Д. Иванић. Л. Петковић, Ј. Демајо, Ивановић, М. Тодоровић, Ј. Спасић, М. Добри, М. Огњановић, З. Стефановић, Ј. Теодоровић, Боглић, М. Вучковић, Ј. Ђук, И. Видовић, В. Крсмановић, М. Турковић, Р. Бисић, Г. Лах, Ј. Шилјак, И. Лонгино, Др Перић, Ж.

Франгеш, Др Смрекар, М. Богдановић, Пинтеровић, З. Кведер, З. Каснар, Е. Калан, Ч. Јаницка, Бајт, Ж. Перешина, М. Говекар. М. Мајстер, В. Хоћеvar, В. Жупанчић, чланице.

У случају да која од ових чланица у току наредних три год. поднесе оставку, замениће је она чланица која по реду буде имала највећи број гласова. Заменице би у томе случају могле да буду: г-ђе: Елза Фелдман, Матејевић, Мирка Грујић, Сида Јовановић, Стефановић, Јела Лазаревић, Мира Кочонда, Боса Ђурић, Трухер, Магдић, Зд. Др Марковић.

Оснивање феминистичко-културне-хигијенске секције.

Када је овогодишња скупштина женских савезних друштава која се одржала у Загребу између 1—4 Јула завршила свој рад, приступило се одмах и непосредној примени савезног рада. Све присутне делегаткиње које заступају друштва са феминистичким, културним или хигијенским програмом, одржале су једну дугу заједничку седницу на којој су одлучиле:

Пре свега да у Савезу друштава представљају заједнички једну секцију, јер је по рад много боље да се у први мах снаге не цепају.

Затим се приступило саветовању која би била три најзгоднија питања која би се тако заједнички дала обрадити истовремено у свим друштвима. Избор је пао на следеће три теме: 1) у оквиру феминистичног рада одржати по могућству неколико различитих курсева и конференција. *За грађанско васпитање жене* 2.) у оквиру културног рада приређивати недељне забаве у виду читања и тумачења одабраних књижевних дела ради *Општењавања укуса недовољно школованог женског света*;

3.) у оквиру хигијенског рада приредити од стране женских лекара низ хигијенских предавања која би обухватила *Хигијенску жена и дешета*.

Делегаткиње су решиле да тај рад спроведу у току зимских месеца и да се априла месеца састану у Београду ради подношења исвештаја и израде пројекта рада за пролетње и летње месеце.

Друштва која су тај задатак на себе примила следећа су:

Београд: 1. Друштво за Просећивање Жена и Заштиту њених Права.

2. Организација наставница средњих и стручних школа.

3. Организација учитељица.

4. Коло Српских Сестара.

5. Дом Ученица Средњих Школа.

6. Друштво Књегине Љубице (примиће).

Беловар: 7. Демократско Удружење СХС. Жена.

Бечеј (Стари): 8. Девојачко Коло.

Брод: 9. Коло СХС Жена.

Дубровник: 10. Народна Женска Задруга (секција просветна).

Загреб: 11. Удруга Учигељица.

12. Католичка Свеза.

13. Удружење југословенских жена.

14. Вечерња школа.

15. Организација Академичара.

16. Женска секција демократске странке

17. Патронажа за заштиту младежи.

Љубљана: 18. Сплошно Женство (примиће и предаће Марибору, Цељу и Потују)

Нови Сад: 19. Коло Напредних Српкиња.

20. Читаоница Посе-стримства.

Петриња:

21. Коло СХС Жена

Подгорица:

22. Женско Коло.

Сарајево:

23. Друштво за Просећивање Жене и Заштиту Њених Права

24. Освиг

Сефкерин:

25. Коло Ослобођених Српских Сестара.

Цетиње:

26. Женско Добротворно Друштво.

Значајна резолуција.

Ма колико се наши политичари бранили да још није нужно дати нашим женама политичко право, јер оне те потребе нису свесне, пошто још не приређују митинге и хучне манифестације, наше жене ипак демантују то сваком приликом и воде са нашим политичарима борбу на један ванредно отмен начин. И на загребачкој скупштини, где су биле окупљене делегаткиње од две стотине разних удружења, нису приређивани груби испади против наше владе и посланика због ињорирања њихове грађанске свести, него је и овом приликом дата једна једнодушна и значајна резолуција која гласи:

ПРЕДСЕДНИЦИМА

ПАРЛАМЕНТА И ВЛАДЕ

Делегаткиње од две стотине југословенских женских удружења окупљене на својој годишњој скупштини у Загребу о. орчене због несхватања потребе данашњег времена и значајне женине улоге у друштву од стране наших одлучујућих фактора, обраћају се и овом приликом Парламенту и Влади са молбом и захтевом да се и њима као и свим осталим женама културних народа зајемче у овој држави сва политичка и грађанска права која уживају држављани мушкога пола.

ЖЕНСКО ПРАВО ГЛАСА

ПРЕД НАРОДНИМ ПРЕДСТАВНИШТВОМ

Дуго је времена морало да протекне док је најзад и у нашем парламенту почело да се у опште говори о правима жене, и то само изузетно, ма да се деценијама већ декламује са емфазом како је у нашој демократској држави суверенитет народа изнад свега. Али када се тако беседило рачунало се да народ сачињава једино мушка глава, а жена, тај значајни и моћни фактор у природи и друштву, није према схватањима наших политичара никада убрајана у народ.

Најзад нас је захватила бујица великих догађаја. Она је обухватила све народе и то читаве народе, не одабирајући опрезно само мушке главе, јер оно што наши политичари не знају, то социјални закони врло добро знају, да је жена један нераздвојни део човечанства и да се за њу, према томе, не праве изузетци. У тој великој утакмици трпљења, мучења, самоодрицања и подношења жртава жена није узмакла ни за стопу. Та чињеница је дејствовала тако силно да су се за један тренутак раздремали сви, и почели схватати ту снажну логику природних закона. У том кратком тренутку тог великог сазнања могли сте чути са свих страна како је женско право гласа сазрела ствар, како нема више аргумената којима би се оно могло оборити, како после великог светског рата настаје у нашем друштвеном животу друга ера итд. итд. Тако се говорило и код нас. Најпре се формирала демократска заједница, која је у свом оштампаном политичком програму истакла женско право гласа на врло видно место, па је се онда почело говорити на сваком кораку како је пројекат новог изборног закона обухватио женско право гласа и како ће жене

већ учествовати у изборима за конституанту. Стојећи пред таквим изгледима, вођама феминистичког покрета је изгледало чисто неозбиљно, депласирано да се стављају у какав борбени став, да не би то личило на Дон Кихотову борбу са ветрењачама. Против кога управо да поведу борбу када немају у политичким групама противника? Народни клуб је за то, радикалска странка прожета сва широким демократизмом напомиње полугласно да неће имати ништа против, демократска заједница се изјаснила писмено а републиканци и социјалисте примају жене за активне чланове странке. При таквом стању ствари изгледало је комично приређивати демонстрације и млатарати рукама по празном простору. Па ипак, осетивши једнога тренутка да се на све оне који су обећавали да ће се у нашој ново-формираној држави извести многе радикалне реформе, у место енергичног рада почео да спушта извесан дремеж, летаргичан сан, сва женска друштва у нашој земљи иступила су пред владу као једна организована целина и захтевала да се жени признају политичка права што пре. И онда се одговорило да је влада томе наклоњена.

Најзад је освануо дан када је тај нови, савремени, изборни закон изашао пред парламенат. Колико је дубок дремеж обухватао наше политичаре и како у том полу-сну нагло клизе у назад, најбољи је доказ то што је резултат политичких саветовања био да не само што се право гласа није проширило и на другу половину нашег народа, на жене, него су га у пасивној форми изгубили чак и мушки и то они који припадају најугледнијим струкама. И пошто су ван парламент из-

бачене најјаче снаге нашег народа, то се може слободно рећи да је женски ванпарламентарни блок снажно ојачао. И како се данас у нашој земљи и успешније и стварније води политика ван парламента, то се може слободно рећи да су државни чиновници, професори учитељи и жене постали стуб будућег стварног, радног и напредног парламента.

Ипак, не смемо да будемо неправилне према сјајним изузетцима. Од онолико огромног броја наших посланика чуо се ипак доследан глас представника републиканске и социјалистичке странке. Ма да су одбор и влада у своме предлогу о изборном закону обишли име жене г.г. Јаша Продановић и Васа Кнежевић тражили су да се оно унесе накнадно и том су приликом у два маха говорили образлажувајући своје гледиште свестрано.

Пуштајући у лист изводе из оба говора, ми желимо да уверимо наш женски свет, да благодарити неколицини, залутају понеке напредне мисли чак и тамо и да бисмо с тога у парламент требале да залазимо чешће и у већем броју из два разлога: Прво: Да бисмо за времена научиле како политику *не треба* водити; Друго: Да бисмо у каквој изузетно реткој прилици чуле и по какву напредну мисао.

Одломци из говора г. Васе Кнежевића.

Господо, докле се жени одриче право гласа дотле јој се дозвољава да туца камење, да вуче кола, да носи цакове, њој се дозвољава да стоји у фабрици пред машинама које је сваки час могу захватити, убити, истргнути руку. смрвити је...

Као што видите данашње друштво, које пориче жени право гласа на темељу тврдње: да она није интелектуално толико развијена као мушкарац, не пориче јој право рада, право патње, право напора и ако по својој физичкој разви-

јености стоји несумњиво ниже од човека. Жени се пребацује да нема осећања, за опште добро, да нема смисла за општи интерес, да нема смисла да се жртвује за велике идеје. Међутим се дозвољава жени да иде на гилотину као жртва за опште добро!. Жена за време окупације ишла је на вешала, за националне идеале нашег народа, ишла је на вешала за опште интересе, то јој се дозвољава, а међутим јој се оспорава право да гласа, јер она, за име бога, није успела толико интелектуално да се развије као мушкарац. Жени се дозвољава, и ако је физички неразвијенија од мушкараца, да ради дању у фабрици на најтежим пословима и да, вративши се са тих послова у вече код куће, намирује децу и друге послове кућевне. Њој се намеће дупли рад! и ако мушкарац, који је физички развијенији не би се никад тог дуплог рада примио,

Господо, као што видите, жени се намеће дупли рад, рад већи, него мушкарцу, а одузима јој се право гласа, и ако је врло сумњиво то, да она интелектуално није исто тако развијена као он. Дакле је, господо, право гласа за жене у опште једно човечанско право, и кад се њој то право одриче, она се вређа у њеним човечанским правима; међутим је одрицање тога права жени радници одрицање њеног права на живот! Јер, докле је жена уопште не добијајући право гласа, повређена у свом човечанском праву, дотле је жена радница, погођена тиме у својим животним интересима. Жена радница мора бити наоружана политичким оружјем због тога да брани свој економски положај, јер је она заповлађена и незаштићена у нашем законодавству. Као што рекох она је слабо награђена у фабрици и она има једну животну нужду, да се постара да је државни закони заштите...

Овде у дискусији о овом законском предлогу изостали су сви разлози, који су иначе раније истицани као разлог да

да се жени не да право гласа. Међутим појавили су се нови разлози и казато је да жене, у опште, право гласа не траже, а ко не тражи то право, не треба му га силом наметати. Међутим ја се чудим, да је ту тврдњу истакао сам г. Протић, коме мора бити познато, да сасвим супротно томе ствар стоји. И ја се чудим, да је могао допустити себи, тако грубу омашку да тврди нешто, што у ствари није тачно. Мислим да ће бити децембра 1910. год. или јануара или фебруара 1911. год., били су избори у Београду. Жене су пре тога тражиле право гласа за себе. Оне нису биле у бирачке спискове уведене, јер то није допуштао закон и биле су принуђене да на сам дан избора приреде једну велику демонстрацију. Том приликом продрле су у једно бирачко место, и захтевале су од бирачког одбора да гласају. Како им бирачки одбор то није могао допустити, а оне се нису хтеле да удаље, то је бирачки одбор био пренуђен позвати оружану силу да их уклони. Због тога је доцније вођена истрага и један велики број жене из маркарнице био је отпуштен. Из тога се види, да су великим делом жене не само тражиле право гласа, него су за њега и бориле. Најбољи деманти онога што је говорио г. Протић, у томе је, што је сутрадан после тога говора, поднета једна петиција жена, коју су потписале све женске организације и у тој петицији траже, да жена буде у праву гласа са мушким изједначена.* Према томе господо, ја не знам,

* Примедба Уредништва:

Петиција је идућег дана била поднета у виду протеста што се општинско изборно право није распрострло на све жене целе државе него само на поједине покрајине. Међутим на месец дана пре но што је г. Протић изјавио да жене право гласа не траже, депутација жена је три пута тражила да буде примљена од г. Протића као председника владе, да би му могла предати потписе босанских женских организација за тражење општег права гласа, пошто су потписи из осталих покрајина били предати две недеље пре тога влади г. Љ. Давидовића,

какви би се још разлози могли наћи, да не дате право гласа женама и чиме ће се правдати оне велике декламације, које су се чуле после преврата, како ми стојимо пред новим временом и како настаје ново доба демократије, како ће се права грађана проширити! Онда са каквим се правом може данас одрицати половини нашег становништва то право. Ако се ставимо на становиште, кога су многа господа истакла, да је народ извор и утока власти, и да је народ суверем, само је питање како вели г. Протић, како ће се доћи до реализације тога суверенитета, онда и то треба знати, да тај суверенитет неће бити реализован на тај начин што ће се читава једна половина становштва искључити из изборног права, јер се тиме, тој једној половини, окрњује ни нелегалан начин њен суверенитет и то у једном најбитнијем питању где је повреда тога суверенитета најосетљивија.

Из тих разлога господо ја сам поднео један предлог, који би био измена овог члака 9. и имао би да гласи овако: „Прво бирање посланика за Уставотворну Скупштину има сваки мушкарац и свака жена, који су до почетка састављене бирачких спискова навршили 21. годину, и који се у том часу били држављану Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца и г.д. како стоји у тексту“.

Ја бих вас молио, господо, да то усвојите, — код другог читања, ја ћу тражити господу, која ће ми потписати предлог за поименично гласање о том јер хоћу да се зна тачно, ко је у овом Представништву оспоравао право гласа жени (Велизар Јанковић: Ваљда активно), и активно и пасивно право, јер стојим на становишту, да жене исто тако имају право да управљају државом као и људи, и према томе треба им дати и пасивно и активно право. Господа која су противна, нека то образложе, а не да прећуте.

*Изводи из говора Г. Јаше**Продановића.*

Са задовољством констатујем да се против женског права гласа нису износили принципиелни разлози. То је један корак унапред. Јер ти принципи против женског права гласа нису ништа друго него опскурни софизми, већ побиијени у науци. Изношени су само практични разлози, разлози опортунитета, разлози времена у коме живимо. Допустите ми да укратко проговорим о тим разлозима.

Један је од тих разлога да жени треба дати право гласа прво у општини. Други разлог, не треба женама дати право гласа, јер га не траже. Тај принцип који је у осталом један принцип опортунитета исказан је лепо једном народном пословицом која гласи: „Док се дете не заплаче, ни мајка не зна да је гладно.“ Али знајте да се то односи на рђаве мајке, а не на оне које воде рачуна о својој деци. Добра мајка зна кад треба своме детету да да храну, и кад је оно гладно. Не односи се ова изрека на поређење жена и деце, него на поређење мајке и једног државника. Један државник не може да гледа да ли у држави поједини редови траже или не траже извесно право, него кад он нађе да је један ред потиштен и да је обесправљен, он ће му одмах притећи у помоћ, а неће чекати да се појаве гласови за отпор. Мени је то исто бачено приликом претреса закона о радњама. Један од посланика, не знам који је био, казао ми је — зашто дајете ово право радницима, кад радници то право не траже, и кад нису опколили скупштину, и не траже то право на митинзима. — Ја сам одговорио, оно што сам и сад одговорио. Један министар који зна да умотри струју и потребе друштва, не треба да чека да га молбом или претњом натерају на оно што је његова дужност. Он треба да иде пред тим захтевима, и да не не дочека да буде битке, притиска и

тражења, него да осети кад је једна реформа потребна и да је да. Кад год се сачека да се поједина класа дигне, ту бива увек велике борбе и у тој борби страдају потиштени и њихови интереси. Еволуција се пак изводи тако што поједини велики људи осете што друштво у том тренутку тражи и гледа се на сваки начин да се избегне свака излишна борба.

Усталом, господо, право жена тражи се и траже га предводнице жена, као што се сва права траже од појединих народних људи, који имају извесног интереса у даном тренутку. Жене наше нису у довољној мере тражиле то право. Ја ћу да вам кажем да су добро учиниле. Казаћу Вам зашто. Жене су за време овог рата и југословенске, а нарочито ове наше србијанске, радиле са толико самопрегоревања да је то за дивљење. Мајке које су изгубиле своју децу забравиле су своје болове и тугу и предузеле су да раде своје послове и боље и савесније него што их раде људи, и велики људи. И кад су то урадиле оне су биле деликатне, нису изашле пред нас, па да кажу, ми смо урадиле ово, па дајте нам право гласа. Оне су господо, показале велику деликатност, па су очекивале да људи кажу: Ово су дела Ваша и ви жене можете да станете напредо са човеком. Сви посланици који су против женског права гласа показују неделикатност. Јер без сумње, признаћете, да то није ни деликатно ни добро, то је софизам, кад се каже да жена треба да тражи право, па да јој се да. И тако исто против жене и васпитања жена употребљују се они исти аргументи који и против женског права гласа.

Каже се: шта ће жени васпитање, шта ће јој култура виша, за њу је кујна и да двори мужа свога, а то је, господо, човечанство плаћало, јер мајка је први васпитач детињи. Кад се дете васпита код мајке просте, неспособне

за вишу интелигенцију и за више ствари, оно онда под њеним надзором прими многе погрешне идеје и многе слабости и предрасуде, па према томе и прогрес друштва слаби. Свуда где су биле разумне мајке излазили су красни синови. Највећи песници, научници и филозофи имали су интелигентне мајке. Многи су људи говорили, шта ће тој мајци ученост; а оне су показале примером да су своју ученост пренеле на децу.

Али има још једна ствар, господо, законодавац кад даје право женама мора да има обзира. Прво на основу чега сме да забрани право гласа једној жени која је пунолетна, која има велике дужности, а оне су неки пут много теже и скопчане са већом опасности него што су код човека. Данас је дато право Црнцима и ја сам господо, видео француског посланика Црнца, који говори у Скупштини, а бели људи му честитају на добром патриотском говору. Данас су, господо, слуге равне са газдама, само жени, другарици човека, сарадници на послу, за одгајивање и васпитање, право није дато. Она је бачена ван права у Парламенту, док је њен муж гинуо у рату, а она остала да чува породицу и да обрађује имање. То је један обзир. Жена ово право заслужује и по томе што врши и што је вршила велике функције. Често пута теже него и човек. Што је њено рађање скопчано са великом опасношћу, што је она радила у рату као и човек и то често више и много боље. Али има друга ствар, господо. У питању је сада и корист које друштво има ако жени да грађанска и породична права.

Ви знате, господо, да се прогрес друштва састоји у томе да се каналишу и да се тако рећи подјарме социјалне и физичне силе да оне не могу бити у друштву елементи који чине штету. Човек је стегао електрицитет, он је био сила која руши, а данас је

он сила која помаже и ствара. И ми огромне тековине имамо, господо, од тога што смо нашли те силе и каналисали их. Тако је, господо, и са рекама. Па и жена је једна сила, сила у друштву, и то велика сила. (У сали веселост.) Једна изрека каже: за све догађаје које не можете да протумачите како су постали тражите жену. То је истина, господо. То је истина као што је истинита изрека да гдегод је на престолу човек тим престолом владају жене. Сетите се, господо, и историје Рима, где је Антоније целу политику Рима променио због очију Клеопатре. (У сали смех. Драг. Јоксимовић: И то је разлог.) Не, господо, чекајте прво закључак, па онда говорите. За то имамо примера из најскорије историје, јер су бивше грчке краљице и руске царице имале јакога утицаја код својих мужева у политици. Историја је цела пуна таквих примера. Велика легенда о јунаку Херкулу, познатог са многобројних својих чуда, прича да је дошао једнога дана и држао предиво краљици Офали; а шта хоће да каже легенда? хоће да каже то да је жена моћна сила и да она кад јој затворите канале којима треба да ради јавно, ради тајним каналима док не дође до циља. (У Скупштини смех и жагор.) Према томе догод жене не буду могле јавно да искажу своје мисли, оне ће наћи тајне путеве и начине да то ураде. Ми присталице и поборници женскога права тражимо да се тај утицај који жене врше, изложи јавности, потчини јавној контроли, па да и оне одговарају за своја дела, а не као она царица Евгенија, која је тражила од француског императора рат, па кад се француска скрхала није одговарала она него министри и владалац. Нека жена дође да изложи своје мишљење и у парламент и на скуповима и на зборовима, а не да остане у буџацама, па да одатле ради тајним путевима. Онда ће и у нашој земљи, господо, сваки чинилац одговарати за оно што ради.

Начините од жене јавнога и правога радника, па онда она не може чинити никакове штете, јер ће онда бити све под јавном контролом што жене буду радиле и на њих ће падати одговорност. Волите ли у држави тајне чиниоце или волите да ти чиниоци овде јавно раде! Ја сам позивао људе који потајно утичу на државне послове, тзв. бела рука, да преузму владу у своје руке, да се јаве за јавни рад.

Још је један разлог пао овде у Скупштини. Као да су жене под рђавим утицајем, поменут је клерикализам, па ће сви демократски елементи бити против женског права гласа, пошто је она одвећ подвргнута реакцији. Ја знам да ће и наша републиканска партија имати у женама највеће противнике. Ја то признајем као што ће и републиканске државе уопште страдати, јер ће жена тежити и ићи ка монархији. Кад бих ја гледао на свој партиски интерес, ја бих први имао разлоге да говорим против женског права гласа. Али ја не гледам и не узимам у обзир партиске интересе, него је мени пречи општи принцип. Ако смо ми овамо дошли да гледамо, партиске интересе, онда нека буде тако, али ако смо ми овамо дошли да као народни посланици гледамо опште интересе, онда не треба гледати на то шта ће учинити женско право гласа, него га треба једноставно дати женама. Кад би демократска странка била сигурна да ће жене за њу гласати, сигурно би им признала право гласа, а то исто би учиниле и друге партије. Нека сваки себе брани. Али ја знам, и то је сигурно, да ако је жена под утицајем реакционарних струја, ако на њу има утицаја црква, то је само због тога што је жена сасвим одвојена од јавних послова, што она стоји под тиранијом мужа, што тражећи утеху својој души не налази је у јавним пословима него иде пред свештеника. Уведите жену у политичку акцију, дајте јој право гласа, па ће она онда видети где је прави ин-

терес и неће остати где је до сада била. Никакво се васпитање народу не може извојевати, ако се људи не заинтересују да женама дају прилике да раде јавне послове.

Исти разлози који се данас наводе против женскога права гласа навођени су и против јавнога права гласа. Шта су казали писци који су се тиме бавили, — Она маса сиротиње која нигде ништа нема не може бити слободна. Та је сиротиња или убијена или слуша реч свога господара или свештеника, а то је елемент који не треба узети у обзир. Па се, господо, доказало обрнуто. Често пута какав сиромаш који нигде ништа нема скупље и боље цени своју савест и право гласа него неки велики богаташ који је готов да свој глас прода за новац. Констатовало се да има највише богаташа који нису по двадесет година отишли на изборе, јер су сматрали да се њих не тиче шта се све у овој земљи збива.

Оно што важи за сиротињу важи и за жену. За почетак биће изузетака, биће и скретања, лутања, али се одједном не може доћи до једног идеалног стања. Мора се почети и нека тај почетак покаже да не може бити никаквог правога политичког васпитања у држави где је један ред искључен, без тих политичких права. Где има потиштених и повлашћених ту нема васпитања. Правог васпитања може да буде у земљама слободнима где се признаје право свима. И кад ви говорите о васпитању жена — а ја те ствари као дугогодишњи професор добро знам — ја вам могу казати: докле је овакво стање у овој нашој држави то је васпитање излишно и штетно. Тек у правој демократији, која признаје свима подједнако права у много обилнијем покрету, може се створити право васпитање свих слојева. Ово данашње школско васпитање може да ствара само чиновнике бирократе, али не ствара праве грађане. Ја сам приметно да су боље

схватили своје грађанске дужности прости сељаци из народа него школована интелигенција.

Ја жалим, господо, што сам сада уместо праве и отворене дискусије о жени и човеку која се овде требала развити, видео само презриве осмехе и пошалице на рачун жена док сам ја у то питање улазио са социолошког и психолошког гледишта. Срамота, је, господо, да се то чини, јер сваки од нас има жену или мајку или сестру и ми морамо да их поштујемо. Немојте, господо, да о њиховим правима говоримо тако, јер ничије право није за багателисање и нека сваки да овој земљи колико може. Оставимо се подсмеха у овом важном питању, поштујмо мајке и жене и одајмо им признање.

Пошто је целокупан рад данашњег парламента у знаку реакције, то је, разуме се, већина предлог одлука.

На другом читању 113⁽¹⁰³⁾ ред. састанку г. Продановић изјављује да пошто је првога пута изнео све политичке и социјалне разлоге који императивно налажу и траже да се жени призна право гласа, он има да поднесе предлог који гласи: да се у члану 9. после речи *мушкарац* стави и женска. г. Продановић изјављује да за тај предлог има двадесет посланика који га потпомажу, тражи поименично гласање, а предлог подноси г. председнику.

Извештај са скупштине југословенских жена.

1-ог Јула 1920. год. отворена је у Загребу у дворани Сокола II друга скупштина југословенских жена. Пошто се овим чланком хоће нашим читаоцима да пружи бар приближно гачан преглед свих кретања и свих појава, кад је већ немогуће обухватити све мисли, то ће се писац ових редова држати своје дужности

извештача избегавајући да изрази своје личне утиске које ће саопштити у наредном броју.

Први дан скупштине.

Септембра месеца 1919. г. одржан је први састанак свих наших женских удружења у Београду. Ма да сви овдашњи листови нису најсимпатичније поздравили њихов успели рад, он је ипак одјекнуо кроз све наше крајеве и уродио је обилним плодом. После непуних десет месеца женска удружења се окупљају у Загребу из најудаљенијих крајева и настављају свој рад са истим одушевљењем и непоколебаном истрајношћу.

Свечану седницу је отвориле домаћица *гђа Злата Ковачић — Лоуишић*. Поздравила је своје госте топло и срдечно као своје на дому своје. Истакла је огроман значај овог састанка називајући га конституантом жена. Од садање организације рада зависи не само будућност наших женских удружења него и будућност нашег државног и социјалног живота. Најзад је завршила предлогом да се под свежим утиском Регентовог пута отпрати у Београд поздравни телеграм и са ове значајне женске скупштине.

После ње узела је реч *гђа Христић* из Београда, садања председница савеза. У једном концизном, интелигентном и јасном говору она је дала кратак преглед рада за последњих десет месеца. Истакла је да су нам пре свега приступила сва Чехо-Словачка Женска Удружења и да су о томе свом кораку писале кроз петнаест разних листова. Поменула је енергичну интервенцију савеза у корист повратка словеначких заробљеника из Енглеске. Истакла је политички успех Хрватица и Словенкиња у погледу општинских избора наглашајући да ће се то право ускоро пренети и на све остале покрајине. Најзад је говорила о бројној јачини данашњег савеза. Напоменула је да је савез основан 1906 године и да су

му онда пришла шеснаест удружења, да је 1919 године савез окупио око себе педесет друштава, а овога тренутка савез броји преко две стотине друштава. Бацила је још један поглед на будући савез који има да буде кула светиља на пристаништу мира и рада. Са нашим успехом у унутрашњости земље довела је у везу и значај који нам то придодаје на страни, наглашавајући да је председница норвешког интернационалног савеза назначила да прва женска делегација из уједињене Југославије мора да буде не само њихов учесник, него и њихов гост, за кога, из нарочите пажње, желе да поднесу све трошкове.

После ње узела је реч најистакнутија представница свих словеначких удружења *г-ђа Тавчар*. Са мало речи, али са дубоким познавањем наших прилика, истакла је да нам је први задатак да развијамо љубав, попуштање и разумевање, јер ћемо тим средствима урадити највише за срећан опстанак наше заједничке државе.

Иза говора трију најистакнутијих представница узимале су реч представнице свих наших покрајина. У томе низу слика и лепих мисли било је ванредно занимљивих појединости. На себе су нарочиту пажњу привукле *г-ђа Шилјак* из Сарајева, са својим симболичним говором о значају ових дана када се кроз нашу земљу крећу као путници неумрли дух Гаврила Принципа; и најразгитији симбол нашег јединства регент Александар.

Г-ђа Расема Бисић, Муслиманка из Сарајева која после огромне борбе и тешких претњи од стране назадних Муслимана долази тек данас први пут међу сестре других вера да се придружи заједничком раду југословенских жена, па представница Црне Горе *г-ђа Ђукић* са својим лепим и дубоким рефлексјама о животу и раду црногорских жена, па *г-ђа Бошковић* из Шумадије која већ преко 50 година ради као председница, па *г-ђа Урна* Словенкиња која тврди да се оне и ако потлачене од Маџара увек осећају и сматрају

нераздвојним делом ове државе, па го-спођица *Анка Димитријевић* комита из Битоља, па *г-ђа Вера Крсмановић* из Сарајева, *г-ђа Стефановић* из Новог Сада и *г-ђа Павловић* из Пожаревца са својим рефератима који сједоче о једном интензивном раду, и најзад представнице наших неослобођених крајева Истре и Коруске *г-ђе Видовић* и *Чучек*, чији су говори били болни јецаји душа које пате под грубом руком непријатељског насиља и долазе овамо међу слободне сестре да их моле да на њих не забораве. Њихов вапај је одјекнуо истински и силно у душама свих делегаткиња и на предлог *г-ђице Лацковић* делегаткиње железничарки из Београда, пришло се извршењу првог акта те заједничке дужности према онима који пате од непријатеља и оскудице. Сва женска удружења су почела међу собом купити прилоге за децу Коруске и Истре, који је на крају седнице бројао већ више десетина хиљада. Осим стварне материјалне помоћи, тај акт има и своје огромне моралне вредности. Он је једна лепа манифестација са стране удружених жена из целе слободне земље у корист оних који на ту слободу још жудно чекају. Тај чин је истовремено један изразит доказ колика је велика стварност постигнутог јединства и колико је велики и једнодушни блок који се иставља пред оне који угрожавају слободи овог народа. Са тиме је завршен први дан рада скупштине женских удружења.

Други дан скупштине народног женског савеза.

Други дан рада отпочео је са читањем пројекта правила која подноси Управа Савеза. Прво читање је саслушано са напрегнутом пажњом и у необичној тишини. На велико одобравање је наишао низ чланова који се односио на организацију рада, према којој би се омогућила активност у више савезних централа и према којој би веза између

свих покрајина била непрекидна. Исто је тако срдечно прихваћено увођење пропорционалног права гласа. На нешто тешкоће и нераздевања је наишао члан који говори о заштити мањине. После мало разлагања примљен је и он, ма да појединачно још избија страховање каквих изненађења, неправилности може тај нови систем донети који се сада при избору Управе Савеза женских удружења примењује први пут у нашој земљи. Он се наиме састоји у следећем: Пошто сваки гласач има права да на својој листи испише педесет имена, то му се даје право да на својој гласачкој листи уместо педесет разних имена испише по једно име више пута.

Најбурнију дискусију је изазвало питање новца. У правилима је предвиђено да би свако друштво имало да уплаћује савезу по један динар годишње на сваког свог члана, јер је то минимална свота са којом би Савез могао опстати. Друштва чији чланови броје по неколико хиљада, а примају чланарину у крунама, протестовала су врло јако. Ипак и после дуготрајне и врло бурне дискусије срећнија резолуција није могла бити нађена. Остављено је управи сваког друштва да нађе средства, којима ће осигурати тај улог савезу, па било то разрезивањем једног динара годишње на сваког члана појединце, било приређивањем једанпут годишње каквог концерта у корист савеза.

По подне је настављено читање реферата и раздаге су гласачке листе попуњене именима. Како чланице окупљених друштва пролазе тек кроз гласачку школу, то се могло опазити код већине прилично узбуђење. Према правилима је предвиђено тајно гласање и то слободно према личностима. Али како су поједина друштва већ постигла споразум у погледу личности које би од њихове стране морале ући, то је код њих избило незадовољство због остављања слободе, јер би избор могао донети из-

ненађења. С друге стране опет добацују се прекори што су на тим оштампаним листама ради оријентације чланова тако отсечно издвојене у једну групу имена Српкиња, у другу имена Хрватица, а у трећу Словенкиња, јер сматрају да се та идеја јединства има да спроведе и у свакој ситници, па је имена ваљало помешати. Чује су као да многи сматрају да сва три племена нису заступљена у правилној сразмери. Једном речју та живост међу женама гласачима врло је изразита и оно доказује да жене имају пуно смисла за агитацију и изборе. Ма да код њих многи појмови још нису пречишћени, и ма да је огромна разноликост у менталитету окупљених гласачица, јер су окупљене из најразличитијих покрајина и друштвених слојева, оне ипак доказују да ће се за стварни политички живот оспособити за невероватно кратко време.

Завршетак Скупштине Женских Удружења.

Пошто је завршена дебата о правилима и извршено гласање, наставио се трећег дана по подне интезиван интелектуалан рад, Пред почетак седнице поздравио је Скупштину руски конзул Фермин једним свесрдним кратким говором. Потом је Др. Лаза Поповић објавио да су на станицу прispели ковчези великих мученика Принципа и Чабриновића, на што је скупштина једнодушно изјавила да ће спроводу присуствовати.

Рад седнице отпочео је рефератом г-ђе Исидоре Секулић — Стремницики. Може се истовремено утврдити да је то био најсветлији и најмоћнији тренутак у целокупном скупштинском раду. Она је иступила као једна изразита, снажна личност, која се уздиже далеко изнад свега што се да тада говорило. Пошто је приказала и протумачила најглавнија питања која се на конгресу у Кристијанији имају претресати, говорила је о новој секцији која би се могла формирати у женином раду. То би има-

ла да буде перманентна секција за фисозофију жене, која би дубоко проучила једну само њој својствену домену, онај снажни практични морал којим запаја човечанство, онај крст живота који носи трпљиво, ону мученичку енергију која све мири, које је неисцрпан извор човечанске снаге. Та секције би имала да студира оно специфично женско витештво које је толико изразито у друштвеном животу. — У дубокој свечаној тишини завршила је госпођа Стремничка свој нообични реферат.

Под дубоком импресијом госпођиног реферата појављује се на говорничку трибину гђа Зофка Кведер — Деметровић. Гушећи се од узбуђења она се исповеда да је у њој после свирепе смрти њене кћери поколебана била била вера у феминичку мисију, али она признаје да је у њој овог тренутка ускрсла из мртвих она душа која је некада веровала и њој изгледа да је њој после руске велике ретке жене дошао ред на југословенску жену да проноси извесно време кроз човечанство онај велики култ кога је одржаваларуска жена, култ душевне снаге.

Трећа по реду била је симпатична студенкиња Нада Мицић. Она говори у име академичарки и износи предлог да се распише од стране Савеза конкурс за најбоље дело које би третирало питање васпитања девојака. Потом оцртава са пуно одушевљења како има да се васпитава данашња девојка.

После свега се нижу занимљиви извештаји поједних друштава од којих скреће на себе нарочиту пажњу опширан реферат г-ђе Павловић из Панчева која предлаже против раскоши и страначке борбе и захтева за жене активно и пасивно право гласа.

Одмах иза овога иступа г-ђа Шарпић са предлогом да са годишње скупштине упутимо Парламенту и Влади резолуцију којом поновно захтевамо право гласа.

Резолуција прихваћена великим аплаузом.

Било је још интересантних реферата из Словеначке. На себе је скренуо пажњу реферат г-ђе Марије Бајт у коме је тражила да Савез предузме још једном енергичан корак за повратак заробљених Словенаца.

Г-ђа Трбојевић је дала један поетски реферат о естетској и етичкој вредности наших женских националних руковођина, после чега је г-ђица Јела Лазаревић позвала сва друштва да оснују индустријско-професионалну секцију која би поред осталог зближења, и организовања рада одржавала још у Паризу свој Балкански Базар, који би био перманентна изложба нашег народног везива.

Најзад је пред крај седнице прочитан телеграм који се има упутити муслиманској организацији од које се тражи да узме у заштиту делегаткињу Расему Бисић од свих напада којима јој прете поједини назадњаци због њеног иступа на скупштини.

Последњег дана по подне је саопштен резултат изборе и управа је конституисана: председница: гђа Даница Христић, потпредседнице: г-ђа Злата Ковачевић и г-ђа Фрања Тавчар, секретери: г-ђе Исидора Секулић-Стремничка, Милева Петровић-Бедковић, Говекар; благајници: Олга Крунић Палеш, Катарина Холец, г-ђца Бајт.

За почасне чланове изабране су: Ана Христић, Марија Јамбришак и Клотилда Цветишић.

Идућа скупштина је заказана за 21. Септембар у Љубљани, а управа савеза ће своје седнице одржавати неколико пута годишње у разним местима.

Извршена су и груписања у секције тако да су се те седнице завршиле доно увече.

Према свему што је покренуто и урађено може се са мирним поуздањем потврдити да је код женских незваничних политичара, код жена социјалних радника идеја о јединству нашег народа наишла на много погодније тло и захва-

тила много дубљег корена, на што је случај код наших мушких политичара. Пре но што су људи стигли да се уздигну изнад својих ситних странчарских размирица, жене које су васпитане у слободи, изван тих нездравих политичких метода, извеле су своју уставотворну скупштину без тешких потреса, без ситног погађања и крунисале су свој рад једнодушним избором једне заједничке управе.*

Док су се прошле године на позив српског народног женског савеза окупила у Београду педесет друштва, примила ту идеју о јединству и одредила ову годину за своју уставотворну скупштину, догле је сада у Загребу било окупљено већ двестотине двадесет друштва која су приступила заједничком савезу. Оно што чини битност тог женског устава јесте пре свега укидање свих оделитих покрајинских савеза, ступање у један заједнички, и истовремено правилна подела рада на све области, тако да се омогућава успешно развијање и велика активност женском социјалном раду у свим већим местима наше државе, али увек у споразуму са осталима.

Као други велики резултат можемо забележити то велико интересовање које је захватило и жене из најудаљенијих места наше земље.

Треба истаћи са поносом да су нам стизале делегаткиње које су имале да путују по читаву недељу дана.

Најзад су у потпуно правилној сразмери еволуирали и круг мисли и разноврсност рада.

Одједи ових успеха пронеће се кроз све крајеве и према свим изгледима социјалан рад наше жене има у скорој будућности да постане један од значајних фактора у развијању наше државе.

Надајмо се да ће се ова енергија и истрајност манифестовати и идуће године на скупштини у Љубљани и да ћемо тиме бити још за корак ближе оном великом идеалу који нас води.

З. К.

О Црногоркама

На загребачкој скупштини женских друштва из целе Југославије говорила је о црногорској жени једна наставница са Цетиња, Госпођа Христина Ђуковић. Из тога интересантног и лепог предавања морамо овде, ради ограниченог простора, изоставити сва пригодна места и донети само оне пасусе у којима је најизразитије оцртана Црногорка у приватном и јавном животу.

После два уводна параграфа о важности женског питања уопште, Г-ђа Ђуковић прелази на своју специјалну тему о црногорској жени:

„Прије свега морам нагласити да је скоро опште мишљење како код страних и код наших писаца, да је Црногорка робиња свога мужа. Но ја то морам најодлучније порећи, као што морам порећи и многе друге бајке и небивалице које се било из незнања и небавијештености, било из каквих других ниских побуда шире о Црногорцима и Црногоркама.

Као доказ о црногорском положају црногорске жене са подсмехом се наводи на пример ово. Код сељака црногорског упитају кога има код куће, он одговори: „Имам, да опростите, жену и троје или четворо дјеце“. Ове ријечи „да опростите“ узимају се обично ругло, као знак да је жена унижени роб и да се муж стиди о њој говорити.

Да ће црногорски сељак овако одговорити, то је тачно; али је тачно и то да овако тумачење наведених ријечи показује само нежање и неразумевање, и да заслужује осуду из ових разлога. Када у нашој лепој народној пјесми тешко рањени кнежев барјактар, Орловић Павле, пита Косовку девојку кога тражи, он то чини овим речима:

Кога млада по разбоју тражиш,

Јали брага јали братучеда,

Јел' по гријеху стара родитеља.

Народ држи Бога за безгрјешног не-

беског родитеља свијех људи, а земаљске родитеље сматра за родитеље по гријеху. Дакле онај исти узвишени морал који се огледа у наведеним ријечима народне пјесме „по гријеху“, огледа се и у ријечима црногорскога горштака „да опростиш“. Према томе, није тачно да тај израз садржи у себи понижавање и да указује на ропство, него је у њему изражен појам најузвишенијег морала, својственог онеме дијелу нашега народа који још није заведен болесним идејама и нездравом маштом.

Колико Црногорац цијени жену види се јасно из неких народних обичаја који су постојали или постоје још и данас. Тако је при свадбама уобичајено да послѣ сватовског објѣда браћа изведу сестру и предају је дјеверима, а у замјену за њу мора им се дати један фишек. Ово пак значи: дајемо вам једнога члана наше породице, а ви нама тим фишеком дајете право да можемо убити кога од вас, ако ви овога нашег члана не будете пазили и поштовали. — Доцније, давање фишека замењено је давањем јабуке, што значи да браћа дјевојчина за најмању увреду учињену њиховој сестри могу мужа њеног или ма кога из његове породице позвати на двобој. У Црној Гори се при изазивању на двобој баца јабука мјесто рукавице, па ако противник јабуку прими и поједе, значи да грѣстаје и на двобој.

Назад много десетина година, када су се црногорска племена и браства крвила међу собом, бивало је гдјекад да и женска случајно и нехотично погине. Када би се умиривали, пребрајали су мртве и рачунали главу за главу, а десили се на једној страни више погинулих, онда друга страна исплаћује тај вишак сребрним оружјем, земљом или новцем. Ако би се нашла да је погинула и женска глава, онда су њу уцењивали за један дукат више него мушку главу. Ја незнам како би правници тумачили тај дукат више, а ја тврдим да он значи

високо поштовање према жени и њену неприкосновеност.

Ови примјери јасно показују да жена у Црној Гори не само што није роб него напротив, била је од увијек равноправна и слободна, и као жена, мајка и сестра уживала је високо поштовање, које потпуно и заслужује. Што је она морала проводити мучан и тежак живот, узрок је не њена потчињеност човјеку него очајна и непрекидна борба са суровом природом, од које су обоје — и човек и жена — заједнички морали отимати кору хлеба за себе и своју дјецу.

Несумњиво је да Црногорка најбоље ужива и најлакши живот проводи док је дјевојка, па је отуда и она позната изрека: Дјеговање-царевање. Живот послѣ удадбе је куди камо тежи, и зато жене кажу: Неговање-тамновање. — То је због великих брига које падну на домаћицу, као што лијепо вели народна изрека: Не стоји кућа на земљи него на жени. — И заиста цио напредак куће, ред и поредак у њој, као и васпитање дјеце и њихова срећа, — све то лежи у њеним рукама. Жена је у кући пуновласни господар, а муж је само гост.

Послѣ пропасти српске државе постала је Црна Гора једино уточиште народне слободе, а Црногорци будни стражари живог завјета српског. Црногорац се у томе показао сјајно, али је и улога Црногорке као помагача његовог била не мање сјајна. Она је синове одгајила у томе духу, и спремајући једнога по једног у бој свакоме је говорила: „Или кући донео поштење, или те кућа више не гледала.“

Црногорка је пратила мужа по бојним пољима и снабђевала га храном, одјелом и муницијом, Њене патње тешко је замислити, а камо ли описати. Такав рад стекао је њој уважење и као жени и као мајци.

Живећи у тако тешким приликама, није чудо што је Црногорка културно заостала за својим другарицама у запа-

дним земљама, које су се могле мирно развијати, јер су до њих допирали само слаби одједи наше страшне и вјековне борбе против азијских освајача. Али баш захваљујући тешким условима живота и вјечитој борби, Црногорка је стекла друго неочењиво благо: челичан карактер и одлучну вољу, исто као и њен друг мушкарац, а уз то још и бистар ум који сваку ствар види у њеној правој боји. Оваква наша жена жели културу и напредак, али не културу слијепо накаламљену од туђина, него културу домаћу, у нашем народном нуху.

Ми желимо да држава омогући нашој жени потпуно и правилно васпитање у чисто националном духу, да добијемо жену која ће своје идеале тражити у мајкама јунака наших са Косова, Сигета, Царева Лаза, Граховца, Куманова, Брегалнице, Цера, Кајмакчалана и хиљаде других бојних места. Јер народ наш још није рашчистио са свима својим непријатељима; у Југославији ће још требати јаких руку и храбрих срдаца, као и великих умова и племенитих душа, које такође може да однегује само умна и племенита жена.

Хвала Богу имамамо лијепу њиву на којој можемо радити и сијати, па сложено загрљени сва три брата и све три сестре да уложимо сав свој труд и снагу за напредак и срећу наше драге отаџбине Југославије, Нека нам живи, напредује и цвјета!“

Христина Буковић.

Наше жене у својој друштвеној улози

Колико је жена способна да узме широког учешћа у социјалном животу народа, могу послужити као пример не толико дела појединих жена, малих група, које су се нарочито спремале за извесне позиве и ту дале несумњивих резултата, већ учешће великих маса, којима никад нико није давао упута, шта у коме

великом и критичном часу, ваља да ураде. То спонтано осећање дужности, које на исти начин и у исти мах осете хиљаде хиљада и несвесне величине, граде једно велико дело, чију ће лепоту и корист тек доцније генерације осетити и оценити, најбољи је доказ да је жена у социјалном животу народа исто онолико моћан фактор, колико и човек, по некад и моћнији. Историја је ту и она нам казује да је једна нација стајала високо и напредовала све донде, док су њене жене биле велике и обрнуто, нација и држава су пропадале, када су се жене одавале нездравом животу.

Ми ћемо на овоме месту износити поједине тренутке из живота нашег народа, и учешће и делање наше жене у њима. Мислимо да немамо разлога стидети се наших женских предака.

И српска жена, као и српска омладина, преко националног долазила је к социјалном. Отуда у животу нашег народа има мало великих дела на другим пољима. Готово свако наше велико социјално дело има увек, више или мање, карактер националног. Узрок томе биле су тешке прилике у којима је наш народ живео и вечна борба за слободу.

Једна од најинтересантнијих и најмучнијих епоха нашег народног живота, јесте наше вековно робовање турцима и вековна борба да се и без државе и њених управљача, без вођа, просветитеља и учитеља, нација одржи, да не пропадне ни национално, ни морално, крај све пронасти државне и материјалне.

Ми данас, после постигнутог народног идеала, после великих и хучних борби, великих скокова и прелома, бивамо често неправедни и неосетљиви да оценимо сву важност рада и труда наших предака, у току петстољетног робовања. Сва наша захвалност иде ослободиоцима, онима који су за један дан преживљавали читав век, улагали у њега рад и напор довољно велики за читаво столеће,

али и доживљавали радости довољне да испуне читав век људски.

Према овим великим херојима, пред којима се хоризонт сваки час мрачио и светлео, колико су у својој несрећи већи и трагичнији они, који у току векова, рађаху се и мреху, у вечној моћи без и једног зрачка наде да ће дочекаати, да њима буде боље. И њихова величина је баш у тој вери, коју они нису имали, у себе и своју генерацију, али су веровали да ће једном, кроз један, два, три, икс векова доћи други људи, који ће бити боље среће од њих и којима ће бити дано да остваре и доживе оно, на шта они нису ни смели ни могли помишљати. И ти тихи рабогници, били су бескрајно велики у својој борби, борећи се не за себе, да својој генерацији остваре немогуће, већ примивши мирну, пасивну борбу, да очувају нацију и свежу традицију једној генерацији, која ће једном, ко зна кад, доћи и која ће моћи да оствари оно, на шта они нису смели ни да помисљају.

У овој мучној и великој борби, рад српске жене био је већи, од рада њених људи. Без њеног моћног учешћа, рад човека не би имао апсолутно никаква успеха. Узалуд би слеп ц гуслар ишао од једне манастирске славе другој и певао о царству српском и његовим великанима, да Српкиња није продужила рађати и даље Српчиће, који ће гуслара хтети да слушају.

Још свима нам је, па и најмлађој нашој генерацији у свести јасно какав је био живот српске жене у Старој Србији и Македонији до 1912 године. Није потребно набрајати овде њихова мучеништва и ако је Турска царевина већ била ослабљена и на издисају и ако су већ постајале две слободне српске краљевине, које су се и званично и незванично старале о својим несрећним сународницима и ако су и европске велике силе, макар и пристојности ради, показивале некакву бригу за наш јадан живот под Турском.

Знамо сви, да је вековима па све до последњих дана, удовиштво стално пратило српску жену. Највећи део живота живела је сама, окружена својом децом, одржавајући на својим леђима целу породицу. Најчешће удовичко дете, није ни познала честито свога оца, који је убијен био где год на путу или свршио у некој тамници. Од рана детињства гледала је све муке мајчине да одржи породицу. Одрасте и удаје се и таман помосли да су бољи дани дошли, долази и на њу ред, остаје сама, отпочиње поново мучна животна борба и понавља се живот њене мајке, бабе, прабабе. Стално вековно удовиштво.

Па и тако несрећна, остављена себи самој, не капитулира никад пред освајачем, коме се допада, крај кога би живот могао бити бољи и срећнији, и ако непросвећена, она не пада ни морално ни национално. Пасивни отпор и тврдоглаво уклањање испред освајача и ње и деце јој, сачињава цео њен живот. Турчин може да убије, да ухапси, отме, упали, али не може да ступи у сродство не може да постане пријатељ, јер се врата српске куће не отварају пред њим.

У току пет векова заједничког живота, српска жена умела је да избегне сваки контакт с Турчином и на тај начин извршила је свој историски задатак: сачувала је српску расу у свој својој чистоти.

Делфа Ив. Иванића.

ЛЕКАРИ И ПРОСВЕЂИВАЊЕ ЖЕНА

Ни у једном времену људи нису могли живети без вере. Данас је на помолу једна нова вера: у човека, човечанство.

Мишљење да су европљани истрошени културом, демантовано је силном, непознатом енергијом код свију зараћених народа. Верује се да ће се та енергија моћи употребити на препорођај друштва, на улепшавање живота.

Да се сарађује на остварењу идеалног будућег друштва, да се дође до једин-

ства сила за ту цель потребни су пре свега здрави људи.

И ако је данас живот много тежи него пре рата, осетила се ипак силна воља за радом и потреба здравља. Народ се у масама почиње обраћати лекарима: сељанке исто као варошанке. Никада се то код нашега света није боље видело него за време окупације. И ако је живот био толико тежак да би се раније пожелела смрт, онда, ваљда, што се у ваздуху осећало да ће се догодити нешто неочекивано, велико, сјајно, нико није хтео да умре.

Зато је у то доба мрака, незнања, крви и мржње светлела као једна мала оаза знања, хуманости науке и вештине аустриска болница у Нишу под управом др. Ројића, Хрвата. Жене из целе моравске области долазиле су у ту тужну кућу, као у цркву.

И онда се јасно видело, како је истина што су неки лекари, пријатељи човечанства, говорили да у данашње време болнице могу да замене цркве, јер је у њима олтар хуманости и знања, те искре божанске моћи.

Болесници чим прекораче праг болнице не припадају више овоме свету заблуде, сукоба, себичности нетрпељивости, већ Богу и науци. У болници др. Ројића, у времену страшне мржње између Бугара, Срба Немаца и Аустријанаца владала је топлина која је ван ње, у вароши, била непозната. На носилима са бригом и нежношћу носили су свирепи Бугари, болничари, највеће српске шовинисткиње, са истинском свесрдношћу лечили су аустриски и немачки медецинари српске комите, са ретком преданошћу неговале су аустриске жене српску децу, српску пашчад како би их на улици звали.

Чистоћа, ред, нега, брига, некористољубље у болници још јаче су одударали према оним страхотама на улици.

Наука је та која људе изводи на прави пут, а оно осећање према немоћи и

патњама свију нас има да нас упутитим путем. И зато у најтежим нашим данима свака и најобразованија и најпростија жена, патриоткиња, шовинисткиња, улазила је у ту болницу, ту кућу спаса, то место измирења човека са човеком и нације са нацијом, побожно, пуна утехе и вере. Са таквих се места црпе нада на светски мир.

Ето шта је могла да учини једна мисија, непријатељска мисија, усред најстрашнијег рата и разбукталих страсти. Колики је тек хумани и културни утицај болница у мирно доба!

А о моћном упливу лекара на појединце не треба говорити пацијентима, већ би требало скретати пажњу самим лекарима, јер они можда и нису свесни колику силу у себи носе; баш и ако не би имали велике личне вредности, са примањем лекарске дипломе једном за свагда њима као да стоји написано на челу: спасилац од бола и смрти. Оно што су некад биле исповедаонице у цркви, то су данас лекарске собе за преглед болесника: оне су сваког дана сведоци понеке трагедије душе. Лекари који своју улогу схвате само као трговци или научници, а не и као спасиоци душе својих пацијената, чине један велики грех према себи самим и болесницима.

Колики је тек утицај жена лекара? Оне су те које нежним женским срцем, урођеним некористољубљем, лече исто толико колико и знањем. Отуда је и разумљива она без резерве искреност жена према лекарима женама.

Што тек све могу да учине преко школа за здравље нације, нарочито нашега подмлатка слабих нерава и изопаченог схватања живота школски лекари!

Кад би се негде у страном свету рекло да у женским школама долази на 700 ученица један школски лекар, да се у школама не предаје хигијена, да се глас школских лекара који одлучно устају против страховитих програма без физичког васпитања, влажних, мрачних тесних

учионица, форсираног рада код ученица, поломљених, ниских, неудобних клупа, да се глас велимо њихов не слуша, да се реферати њихови на крају школске године где оне категорички захтевају да је боље затворити овакве школе но допустити да деца на часовима падају у несвест, не читају; да, у томе страном свету где се на здравље обраћа највећа пажња, где лекари воде прву реч у школи, изгледало би толико монструозно, да би први наши савезници Французи заиста у незнању устали у одбрану нашу и писали како то све није истина, како то наши непријатељи износе, јер им слава наша не да мирно да спавају.

Кад би се уз то додало да је школски лекар у женским школама плаћен 100 динара месечно, и да ипак врши своју дужност предано и савесно, онда би сви потражили рецепте од наших мудрих државника, да виде на који начин то жене у Србији пристају да раде за школску малу награду.

Према ономе шта све може да учини једна жена лекар долазећи сваког дана у додир са седам стотина ученица, уз то преко њих одржавајући везу са седам стотина матера њихових, требало би одмах од школског лекара тражити да се сав посветим школи и деци, да у вароши праксу не врши, али му за то дали толику плату колика је највећа пракса једног варошког лекара.

Да ће се једном код нас схватити правилно улога лекара жене за здравље деце и целога народа, за културни њихов утицај на средину, за просвећивање друштва уопште, дала нам је највеће наде на скупштини у Загребу Др. Маша Живановић из Сарајева која је са својим колегињама у Друштву за Просвећивање Жене развила највећу акцију чији ће се резултати у најкраћем времену морати видети.

М. Петровић.

ПОЈАВА МУСЛИМАНКЕ* међу сестрама Југословенкама

На конгресу жена из целе Југославије, одржаном у Загребу 1-ог јула о. г. учеснице његове биле су угодно изненађене када су сазнале да се међу њима први пут појавила и једна њихова сестра муслиманске вере као делегат женског друштва из Сарајева.

Све су хтеле да је виде, све су хтеле да се упознају с њом и да поразговарају. Сви су јој се дивили, многи су први пут видели нашу муслиманку и уживали су у њезином лепом понашању и још лепшем њезином говору. Једна депеша из Сарајева свакако од муслиманске клерикалне беговске странке, јер је иста још на сарајевској станици приредила одвратну хајку за просвећеним муслиманкама које су пошле сестрама својим, упућена је у Загреб за делегаткињом под именом муслиманског женског друштва. Иста је узрујала цео конгрес, јер се депешом прети овој муслиманки да ће зло проћи кад се врати кући, ако узме учешће у седницама женског конгреса. Цео се конгрес узрујао на ове вести и сви су акламовали ову своју угрожену сестру. Она је конгресу престављена од управе и на њезину појаву, кад се стишао бурни плесак, госпођица Расема Бисић се топло захвалила конгресу на симпатијама за њу и за оне које она ту преставља, а које чекају своје ослобођење од харемског ропства да би и оне могле ступити у редове својих сестара других вера у нашој отаџбини.

Приликом прве појаве наше муслиманке у јавном животу, приликом до-

* Скрећемо пажњу читаоцима нашег листа, а нарочито сестрама муслиманкама, да ће од сада *Женски Покрет* у сваком свом броју говорити о муслиманском женском питању и с тога се обраћамо свима којима то питање на срцу лежи да нам шаљу своје дописе.

ласка куражне госпођице Расеме Бисић на конгрес жене у Загребу, нека ми је слободно да проговорим неколико речи у опште о нашој муслиманки и да у што краћим потезима изнесем тај проблем пред нашу јавност.

Има много момената, који су учинили да наша сестра, крв наше крви, ћерка југословенског народа, а које исповеда исламску веру, постоји као посебан тип у нашем друштву, те се разликује од осталих својих сестара других вера и назива се муслиманком или код неупућеног света „Туркињом“. Као најглавнији моменти, који су створили тип муслиманке јесу полигамије код муслимана и скривања њихове жене (ношење фереџе) те острашење од јавног живота и послова ван куће. Како је полигамија код муслиманског дела нашег народа готово потпуно ишчезла, остало је скривање муслиманке као главна њезина разлика од других њених сестара.

И ако није нигде у Корану наређено да се жена скрива и да се повуче из живота ван куће, него јој се само препоручује да не показује своје дражи, да не би навела кога на грех, ипак су средње-вековни народи и источни обичаји уз оваке препоруке учинили, да се муслиманка повукла и сакрила. Верски систем муслимана даје много права жени, чак много више него што и сада имају жене у Србији. Оне су законски материјално осигуране, имају учешћа у наслеђу, док су девојке отац и браћа су дужни да их хране, а кад су удате то мора да чини муж, а не може их овај присилити ни за какав посао недостојан њих нити натерати да раде за мужа. Ислам препоручује женидбу и чини је готово облигаторном, па су пре биле врло ретке уседелице код муслимана. Дакле цео приватни живот муслимана био је по жену добар, где се она могла удати, где је материјално била осигурана и где је имала сва могућа права поред једине дужности да је верна мужу. Ово све је чи-

нило да је муслиманка до недавно била задовољна и мирне душе могу рећи, да није баш ни мало завидела својој сестри православне и католичке вере.

Како су настала нова времена, изгубила се стара патријархалност, настале нове економске прилике, што је учинило некада лаку удају тежом, а унутарњи куће и мирни живот мало бурнијим и неуреднијим и муслиманка је зажелела промене и почела да очијука за слободом њезине сестре друге вере коју има ван куће. Светски рат у коме су многи мушкарци изгинули, па је и многа муслиманка остала сирота без мужа, брата и оца, учинио је некада њезин мирни живот у кући немогућим и несношљивим. Многа је муслиманка данас препуштена сама себи, без мушке потпоре и некадањи обичај скривања баца је сада управо у очајан положај. Нагло су се прилике развијале и без икакве постепености муслиманка је присиљена да мења живот, а зато нема никакве спреме а има да савлада огромне препреке, од којих је најглавнија неумитна конзервативност маса, што се најбоље види по горе споменутој депеши и претњи једне целе странке. Код наших муслимана и код мушкараца је врло мали постотак писмених, а писмене муслиманке се могу на прсте да изброје. И ако је Мохамед рекао: „Дужност је учити сваком муслиману и свакој муслиманки“, ипак је код наших муслимана укорењена као нека верска догма, да жена несме да учи. Ова је предрасуда добила чак и законску форму под Аустријом у босанском сабору, где је учињена ограда у доношењу закона о облигатној почетној настави, која је облигатна за све *сем за муслиманску женску децу*.

Нагла потреба за промену живота, крајња неспособност и неумешност му-

*) Ова карикатура од закона и данас је у Босни у важности и мирно је трпе и даље наши државници и у Београду и у Сарајеву без и мало стида.

слиманке за посао ван куће страшна конзервативност и фанатизам мушкараца муслимана, потпуна немарност за муслиманку њезиних сестара православних и католикиња дао је већ до сада страшних и поразних резултата, а ако се не почне на томе озбиљно да ради и то од свих наших грађана и грађанки биће зло још горе.

Поред свих ових препрека и рђавих околности ипак већ има и напредних школованих муслиманки, које почињу своју неједнаку борбу за спас и напредак својих сестара. Поред њих има и напредних и потпуно савремених и мушкараца муслимана, који озбиљно примају на срце овај проблем муслиманке. Како ћемо овде у листу задржати сталну рубрику о нашој муслиманки, други пут ћемо говорити о свему овоме детаљније, а сада нека нам је слободно замолити и препоручити као прву патриотску и хуману дужност сваког културног сина и ћерке нашег народа да посвеге мало више пажње овој највећој жртви данашњег времена нашој муслиманци, те јој помогну да се и она снађе па да може да остане и даље наша достојна мајка, сестра и ћерка као што је и пре то била увек на понос своје народу сачувавши му своје синове и своју браћу, да се не отуђе од свог рода поред толико великог турског ропства и поред вере од турака примљене.

Хасан М. Ребац.

ХЕРОЈИ У РАТУ И ХЕРОЈИ У МИРУ

Са тугом, али са великим поносом, сећам се наше деце за време окупације бугарске. То је, истина, по узрасту најмања и најслабија наша војска, али дивна по памети. Силни су били по храбрости ти мали наши хероји, ваљда зато што осећају да их нико не може победити.

Некада ведри, весели, чисти, пристојно одевени, за игром или у школи, саде

бледи, почађали, у дрвеним сандалама, иду по снегу, кани, са рпама новина, прибором за чишћење обуће, тешким корпама разних намирница, гурају се кроз редове непријатељске војске, ти мали „трговци“. А кад буде у сумрак, при повратку кући, многи од њих запева: „тамо далеко крај мора“, али, ако је баш сасвим јунак „оро кликће са висине“.

Није било ниједне мучне прилике да се наша деца нису сетила свога народа. Бугари наредише да Духови буду народни празник Моравске области. Приликом велике манифестације тога дана у којој су: бугарски генерали, виши официри, министри, професори универзитета иду и наша деца упарађена са заставама бугарским. Иду она мирно, јер сматрају да су испунила дуг према своје народу. Она би приликом таквих прослава иза великих застава бугарских и немачких на улазу школске зграде, закачила заставицу Српску од хартије, обојену писалком. Нека је уз велике заставе немачке и бугарске и мала застава њиховог намученог народа, нека је она ту као кап што камен дуби.

Узалудна пропаганда и дугачке ти раде бугарских професора по школама у окупираним варошима никад нису остајале без одговора од стране наше деце.

Тако је једном дошао неки бугарски професор да одржи деци предавање са пројекцијама. У току предавања указа се слика Београда. „Ово је наш стари град бугарски“, објашњава професор. Деца повикаше у глас: „Београд Српска престоница!“ Професор се прави невешт. Излази слика Ниша: „Ево вам децо, најстаријег бугарског града, престонице бугарске моравске области“. „Ниш, друга Српска престоница!“ — не дају се збунити деца.

Професор виде да ствар почиње бивати озбиљна. „Ако бих ја“ — наставља он ипак — посејао овде кукуруз да ли би

од њега могао изнићи пасуљ?“ „Не“, одговарају ђаци. „Па тако је било и са вашим старима“ мучи се професор, доказујући им да су Бугари. „Они су из Белике Бугарске дошли у моравску област пре Срба. Срби су их после пропагандом, застрашивањем натерали да се одрекну имена бугарског, сад, и ваши родитељи и ви увиђате да сте Бугари“. Сви ђаци из гласа вичу: „Срби смо Срби!“ Девојчице, и ако плашене, такође довикују: „Српкиње смо!“ И мале Еврејчице кроз плач јецају: „Српкине, Српкине!“ Предавање је морало бити прекинуто, а слушаоци разјурени.

Наша деца, или по својој малој, али здравој памети, или по томе што се код кућа њихових разговарало, никад нису веровала да је Србија коначно пропала и да се неће обновити.

Бугарски инспектор на једноме часу задаје деци питање, да сваки ђак рекне шта би највише волео. После одговора неколицине другова мали Ђорђе ће рећи: „Ја бих највећма волео да се поврати Србија!“ Одговор Ђорђев паде као бомба. Другови му се уплашише, а инспектор се прилично збуни; али се ипак прибра и љутито упита: зар има неког глупака који у то још верује?!“ „Сви верују“, одговара куражно Ђурђе. „Сви верују да ће се не само Срби вратити, но да ће и Бугарску узети“. За време одмора другови му кажу. „Црни Ђорђе, шта учини?“ „Рекао сам им, забринута одговара Ђорђе, па нека ме сад распоре!“

Једна Бугарска учитељица кад је у велико веровала да је побугарила цео свој разред и убедила да Срба више нема, питала је на часу једног ученика шта је његов отац. „Србин“, одговара дете. „Како Србин, јесам ли вам рекла да Срба више нема?“ — „Јесте, Србин на Солунском фронту“, наставља ђак. За те је речи кажњен да клечи. Он је клечао и плакао. У сред тишине довикује му други малишан, његов најбољи друг: „друже, не плачи, ако клечиш, за српство клечиш!“

Није било ниједнога догађаја, а да деца нису узела учешћа у њему и оценила га, понекад са свом дечијом свирепашћу.

Бугари затражише да пред најсветијим историским својим споменицима кажемо да нисмо више Срби, већ Бугари и да молимо Цара Фердинанда да Моравску област присаједини мајци Бугарској. Председник општине позва прву групу грађана да се потпишу. Слаби потписаше. Али јаки изјавише: Узмите нам све што имамо, покољите жене и децу, убите нас, али нам оставите образ, не дирајте у српско име!“

А кад један од оних, који су се потписали, од тешке срамоте и великога страха једва стиже до куће, жене познадоше шта је било и само што рекоше, „шта учини, шта учини!“ А деца, уничићи његови, кроз плач вичу: „Водите нас из ове куће, нећемо да седимо у бугарској кући, ништа нам није овај стајац!“

И малишани су наши, и они најмањи, у најтежим и најкритичнијим моментима учили на памет са разне стране импровизоване песмице и декламације — „оне наше.“

И кад нам је било најтеже, кад смо мислили да ћемо тешко дочекати крај рата, кад су се и најјачи почели бојати да није фаталан крах савезника ту, онда би не један малишан казао забринутој и ојађеној мајци: мама, није тако као што Бугари кажу, да ти ја кажем како је. Па би онда, сканирајући, више због несигурности свога памћења, но због узбуђености, отпочео.

„Ал почујте Швабе и шопови
Како грме француски топови!

Поведите о себи рачуна

Јер вам иду Срби од Солуна!“

Колико је бола, колико је наде било у тим тренутцима.

Овакво држање наше деце прво је освестило Бугаре, опијене ратним успесима, оно је било један од јаких фактора

који су натерали Бугаре да увиде ефемерност својих победа и узалудност својих напора, и то би их свакога дана бацало у гњев, да би сутра још свирепији били. Јер „као што се са глобуса не може смакнути српска земља, тако се и са те земље не може уништити српска душа“.

Очигледно је да је бесконачан дуг наш према овим малим херојима, кроз чија се уста увек и стално манифестовала несавитљивост наше националне свести и отпора.

На свима је нама да ту нашу, толико заслужну херојску војску, упутимо новим путем новог времена, увек са пуним поверењем да ће тек они остварити наш идеал за који се толико крви, толико суза пролило.

Док су деца била речју, спонтаним гестом, силан израз српске несавитљивости и необуздане наде, дотле су мајке њихове, српске жене и крвљу плаћале своју љубав према земљи.

Комитска буна у Топлици колико је значајна по смислу и обиму као оружан покрет народне масе против завојевача, толико је дивна и по суделовању жена у њој.

У каквој ће се лепоти и јачини изнети пред потоње генерације овај покрет зависиће од спреме историка и генијалности песника. Ја ћу овде изнети два пасуса из песме, коју је онда пред буном испевала једна учитељица основне школе, да се види колика је депресија код наших жена и деце била пред буном а како је она била једна њихова велика, угашена нада.

У песми се пева како је Св. Сава стао у очи свога дана на бедеме нишке, па одатле тражи оком своје цркве, школе, поглед му се зауставља на Теле Кули:

Теле Кула наше гробље живо
Из темеља заљуља се цела,
Залупаше кости мученика
Кроз лубање зачули се гласи:
„Јел' већ доста Немањићу Саво,
Је ли доста мука србинових
Дал још треба крви и жртава?!
Ако треба, моћни светитељу
Оживи нас да опет умремо!
Јер се траже жртве преголеме
А наше је племе премалено,
Кад све помре коме ће Србија?“

Са Јастрепца захори се песма:
„Мртви наши, почивајте мирно!
Светитељи утешите мртве,
Што још једном погинут не могу.
Жене, децо, јоште мало само....“

На основу сигурних података, као по ниском аеропланском извиђању, Немци су тврдили да међу побуњеницима има и жена, чак са заставама!

И на основу тога су говорили, да Србија и српски народ не могу никад бити побеђени.

Кад је буна била сломљена, кад су вешала била намештена у целој Топлици, а крв почела да прска по улицама од Пожаревца до Софије, од Куршумлије до Пловдива, онда онај који је видео никад неће моћи заборавити непрегледне поворке наших жена са децом у наручју што су их спроводили бугарски зверови ради интернирања, а већ зна се шта је са њима после било.

Бугари су наредили да жене и девојке иду у хајку на комите. У тој потери била је једна песникиња и две учитељице основне школе.

Добош је у то доба чешће добовао и позивао свет да присуствује вешању „криваца“ тако је обешена једна Црногорка. Кад је бугарски војник пришао, да јој помогне да се попне на вешала, она га је хладно одгурнула речима: „кад сам умела сама да се борим, умем сама и да умрем!“

Посумњало се да се у једној кући налази комитска преписка. Бугари су пошто пото хтели ту преписку. Ухватили су из те куће младу девојку, метнули јој главу на пањ и десет пута ударили ножем о пањ поред њенога врата, да би јој ишчупали признање. Она није рекла ни речи!

И зато ако има и једне земље где се не сме славити јунаштво људи а да се не велича хероизам жена, та је земља Србија.

Између ове две генерације, хероја деце и хероја жена у рату, налази се наша женска универзитетска омладина, генерација која ће дати јунакиње рада, незане хероје мира.

Та ће омладина отрести прашину корупције са своје обуће, оставити уске стазе практичности и грубу реалност, изаћи из атмосфере индолентности, отворити срце истинској хуманости и започети једну епоху духовног препорођаја,

духовне ренесансе, после овог прелазног болесног времена корупције, себичњаштва, луксуза, еротизма, бракова из рачуна и баналне љубави без рачуна.

Оне ће рећи онако исто као Ибзенов Брандес: „ходите овамо ви душе младе и свеже, нека један дах правичности развеје прашину која покрива овај мрачни теснац!“

Та омладина има пуно разлога да буде горда због старије генерације жена и пуна наде у млађу; за то ће она „у једном устрему гордости постати сама свој учитељ, савест ће јој постати бог, правичност свештеник а хуманост олтар и онда ће душу уз душу покушати дело очишћења, оборити неодлучност, разбудити младога лава воље.“

За то је ваљда најсимпатичније била примљена на скупштини у Загребу појава младе студенткиње која је потсећела на младу лавицу која се буди кад је изговорила „дајте нам најбољу књигу за васпитање омладине.“

А та књига велика, вечита, најлепша расклопљена је преда њом: живот. Млада чиста душа и здрава памет одатле ће поцрпети најјаче васпитање: самоваспитање. И одушевљена радом хероја жена, пуна љубави за хероје децу ставиће се сва у службу просвећивања свога мученика народа, потпуно, фанатично, без икакве помисли на материјалну награду.

М. Петровић.

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ

„Друштва за Просвјећивање Жене и Заштиту Њених Права“
у Сарајеву.

—:—

До гада су се жене удруживале највише и готово искључиво ради тога да ублаже биједу и помогну сиротињи. Тако имадемо по главним градовима и по провинцијалним мјестима доста женских добротворних задруга, које су, како су најбоље знале, вршиле свој задатак.

Након свјетског рата, који је жени најбоље показао шта она може, осјетила се потреба да жена прошири дјелокруг свога рада и да заузме своје мјесто у

свима правима и дужностима грађана једне демократске државе. Пошто је наша жена, (као уопште већина нашег народа) непросвјећена, увидјеле смо да ју треба подићи просвјећивањем, да знаде енергично тражити и бранити своја права и испуњавати своје дужности. С тијем циљем основано је у Сарајеву „Друштво за просвјећивање жене и заштиту њених права“.

Прва скупштина одржана 10 септембра 1919. Ту је одређен програм рада и изабран привремени одбор, који ће према томе програму радити. Овако исто друштво са истим програмом основано је нешто прије у Београду. Да бисмо стајале с њима у контакту, ријешиле смо да Београдско Друштво признамо као своју централу, али до ове скупштине није нам успјело одржати с њима сталну везу, те смо ми радиле, према усвојеном програму самостално.

Већ при конституисању Одбора усвојиле смо једно напредно начело: одбор није нарочито биран, него је у одбор ушло 20 оних чланица које су се саме јавиле да су вољне радити у споменутом правцу. На одборске сједнице слободан је приступ свакој чланици. Сједнице се држе сваке седмице. До сад је одржано 37 сједница и једна главна скупштина.

Сједницама је увјек присуствовала већина чланица одбора и по неколико других чланица.

Већ на првим сједницама прешло се стварноме раду. Тако рећи ћутке је усвојен принцип да нам не треба много снаге трошити око тога да најпрво створимо капитал, као што чине већина друштава код нас.

Ми смо одмах отпочеле рад на просвјећивању жене и заштити њених права.

I. Организовале смо низ предавања из хигијене и других друштвених питања.

Предавања смо подијелиле на двије групе. Прва група су курсеви који се држе учитељицама, као онима које ће

стечена знања ширити даље у народ. Таквих курсева одржано је до сада три, и то су били као неки мали семинари, гдје се воде биљешке, стављају питања а трају по више сати.

Први такав курс одржала је Г-ђа Др. Маша Живановић *О дојенчади*. Други курс држала је Г-ђа Др. Стака Бокоњић *О венеричним болестима*. Трећи курс је држао Г. Др. Перо Стјепановић *Из анатомије и физиологије*.

У другој групи била су предавања за ширу публику:

1. *Развој жене* предавала Г-ђа Митра Морачина.

2. *О венеричним болестима* циклус популарних предавања Г-ђа Др. Стака Бокоњић.

3. *Морал и алкохол*, предавање Г. проф. Зечевића.

4. *Из анатомије и физиологије биља*, предавање Г-ђе Цвијете Цихлар.

У мају 1920 прошириле смо свој рад и у села. У нашим селима љети се држе зборови и молитве. То је најзгоднија прилика гдје имамо сакупљену масу, коју можемо поучити. Ми смо пошле у села да поучавамо. Прво предавање у селу одржано је 22. маја ове год. у Рељеву.

Говорила је г-ђа Др. Стака Вокоњић *О заразним болестима*.

Друго предавање О штетном утицају алкохола одржала је у Горњем Котарцу Г-ђа Јованка Чубриловић.

Предвиђен је још читав низ оваквих популарних предавања.

II. Друштво је отворило бесплатне течајеве за учење језика руског и француског. Течај руског језика почео је Рус Г. Михаило Волконскиј у децембру прошле године. Пошто се тај господин одселио из Сарајева, наставио га је Г. проф. Урош Човић. Руски течај похађа 15 госпођа и госпођица.

За француски језик држе се три течаја. Један држи г-ђица Мара Јакшић са 20 почетница, друга г-ђица Јованка Кра-

љевић са 20 почетница; а часове конверзације за оне које знају француски држи двапут недељно Францускиња Jeanne Lion.

III. Познато је да у нашем народу имамо огроман број неписмених, тако да у том погледу стојимо скоро најгоре на европском континенту. Напреднији људи увиђају да је то сметња сваком напретку. И на нашој Земаљској Влади одржана је једна анкета о сузбијању неписмености. Пало је лијепих предлога, али изгледа на томе је све и остало, даље се није ништа радило. Држава би свакако морала да најенергичније узме ту акцију у своје руке; друго су све палијативне мјере, мала помоћ. Наше друштво ипак мисли да је и мала помоћ боља него никаква, па је одржало седам аналфабетских течајева: 2 у духанској фабрици, 2 у ћилимској фабрици, 1 у земаљској болници, 1 у затвору окружног суда и 1 IX основној школи за служавке и остале неписмене. Ове течајеве држе учитељице: у духанској творници г-ђице Љубица Љубичић и Милева Гаковић, у ћилимској г-ђице Војислава Јанковић и Јосипа Гол, у затвору Катарина Јеринић, у IX школи Радојка Ђокић, а у земаљској болници г-ђица Софија Маљковић. У ове течајеве уписало се свега 123 неписмених, и то у болници 17, у духанској фабрици 52, у ћилимској 21. У IX школи 18 и у затвору 15.

Похађање ових течајева није било задовољавајуће. Наше чланице учитељице не жалећи труда, уморне од школског рада, одлазиле су вољно и одушевљено да помогну и поуче, а кад тамо, вазда је по нека од уписаних аналфабета изостала. Намјеравале смо отворити аналфабетске течајеве у разним дијеловима града и преко новина огласиле позив на уписивање. Апеловале смо и посебно на послодавце да нам шаљу своје неписмене намјештенике, а исто тако апеловале смо на интелигенцију да агитује у овом правцу, али одзива није било. Ми ћемо ипак

наставити рад, јер знамо сваки је почетак тежак, а знамо и то да је боље радити па постићи и мали успјех, него теоретисати и кукати како је народ непросвијећен а сједити скрштених руку.

IV. Осим овога рада на просвјештавању жене, успјело је ово друштво да иницијативом и трудом своје чланице Г-ђе Др. Маше Живановић створи и једну установу за заштиту жење. То је склониште за матере и одојчад у Пофалићима. Зградом смо преудесили и обновили помоћу гр. физиката, набавили нужни инвентар и отворили је 1. децембра 1919. За сада је ово тако рећи све у минијатури, јер у згради има мјеста само за 10 жена с дјецом. Имаду три лијепе, свијетле собе, 2 за спавање а једна за бављење преко дан; даље, нарочита кухиња и суђе гдје се справља храна за ону дјецу која се прехрањују, и све остале потребне просторије. Око куће је лијепо двориште и врт. У ово склониште примају се сиромашне жене у задњем мјесецу трудноће, кад више не могу радити тешке послове, од којих иначе друштво њих не штеди. Непосредно пред порођај шаљу се у земаљску болницу, а отуд се са дјететом враћају опет у склониште, гдје остану док им се нађе згодно мјесто гдје ће моћи радити и хранити своје дијете. Примају се и жене иза порођаја које и нијесу биле у склоништу. Примана су на дојење и дјеца одојчад без мајке. Док се налазе у склоништу, раде саме све кућне послове: перу, чисте, крпе и шију.

Наше друштво води над овим склоништем надзор ради одржања реда, чи-

стоће, гајења дјеце и просвјештавања мајки а издржавање узела је $\frac{1}{3}$ градска опћина, $\frac{1}{3}$ Земаљска Влада (одсјек за народно здравље) а $\frac{1}{3}$ одсјек за социјалну политику. Наша је жеља да се ово склониште прошири, да би у њему нашло мјеста и заштите више биједне дјеце и мајки.

Наше је друштво помогло Државној Заштити Дјеце и Младежи да отвори обданиште. Обданиште је отворено 1. маја ове године за дјецу радница, које морају ићи на надницу а немају на коме оставити дјецу. Мајке донесу дијете изјутра и предају у Обданиште гдје се оно преко дана надзире и храни. Увече мати опет узме дијете кући.

Осим тога ово је друштво радило према постављеном циљу гдје год се прилика и могућност пружила. Кад се међу нашом омладином јавио скаутски покрет који има да омладину подигне умно, морално и тјелесно, примило се наше друштво дужности да женским члановима — планинкама држи предавања и да судјелује с њима у излетима. Такво једно предавање у облику другарског разговора о литератури одржале су 26.-III. ове год. Др. Стака Боконић и Јованка Чубриловић, а излету с њима присуствовале су Росанда Сушић и Др. Ст. Боконић.

Као што се из цијелог извјештаја види, рад је био разноврстан, а узевши у обзир кратко вријеме, и обилат.

Јованка Чубриловић,
друштвени секретар.